

«Вало» луғатда «яқинлик», «қариндошлик» маъноларини англатади.

Шариатда эса қул озод қилувчи билан озод бўлган қул орасидаги яқинлик алоқаси бўлиб, унинг асосида қул озод қилувчи ва унинг асабалари озод бўлган қулнинг меросини олиш ҳаққига эга бўладилар.

Бу ҳолдаги мерос олиш аллақачон йўқ бўлган. Чунки дунёда қулчиликнинг ўзи қолмади. Шу нуқтаи назардан хаёлга «Мазкур ҳукм ўрганилмаса ҳам бўлар», деган фикр келиши мумкин. Лекин ўрганилгани яхши. Аввало, ҳар бир ҳадисни ўрганиш, уларнинг маъносини англаш, ҳукмларини билиш улкан ибодатдир.

Ушбу ривоятларни ўрганиш орқали Аллоҳнинг охирги Пайғамбари Муҳаммад соллаллоҳу алайҳи васалламнинг ҳадислари ўрганилади, тил ўрганилади, шаръий маъно ва ҳукм, қолаверса, тарих ўрганилади.

Бошқа барча ривоятлар каби, бу ривоятларни ўрганиш асносида Исломнинг улуғворлиги, инсонпарварлиги ва бекаму кўст тузум эканлиги ўрганилади. Динимизнинг қулдорчиликка қарши қандай курашганлиги ўрганилади.

Мисол учун, сарлавҳани олиб кўрайлик: «Вало орқали мерос олиш ҳақида». Вало – биз учун янги маъно, янги маълумот. Вало – қариндошлик. Қариндошлик бўлганда ҳам, қул озод қилувчи билан унинг озод қилган қули орасидаги қариндошлик.

Фақат Исломгина хожа билан собиқ қулнинг ўртасида қариндошлик ришталарини ўрнатган. Ўрнатганда ҳам, мерос оладиган даражадаги қариндошликни жорий қилган.

Бир инсон ўлганида унинг орқасидан меросхўр қолмаслиги ачинарли ҳолатдир. Ислом собиқ қулларни ана шу ҳолатдан ҳам халос қилди. Агар озод бўлган қулнинг ортида насабий меросхўри қолмаса, валойий меросхўри қолишини таъминлади.

Шу билан бирга, бу ишда қул озод қилишга бўлган катта тарғиб ҳам бор. Чунки валонинг, яъни озод қилинган қулнинг меросини олишга қизиқиб, қул озод қилувчилар кўпайган.

عَنْ مَوْلَى عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَرْثَدَةَ قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: «الْوَالِيُّ يَرْتَدُّ بِمَالِ الْوَالِدِ»

عَنْ مَوْلَى عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَرْثَدَةَ قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: «الْوَالِيُّ يَرْتَدُّ بِمَالِ الْوَالِدِ»

Оиша розияллоҳу анҳодан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Вало пул берганга ва валинеъмат бўлгангадир», дедилар».

Бешовлари ривоят қилганлар.

Бухорийнинг лафзида:

«Бир қавмнинг мавлоси уларнинг ўзларидандир. Ёки шунга ўхшаш гап айтдилар», дейилган.

Валонинг, яъни озод қилинган қулнинг меросини олиш уни пул бериб, сотиб олган ва унга озодлик неъматини бериб, валийнеъмат бўлган кишига бўлади.

«Мавло» ҳам озод қилинган қулдир. Исломий одоб юзасидан собиқ қулларга нисбатан қул ва шунга ўхшаш сўзларни ишлатмасдан, уларга «маvlo», «дўст», «хўжайин» каби эркатувчи истилоҳлар билан мурожаат қилинган.

Имом Бухорийнинг ривоятларида келган:

«Бир қавмнинг мавлоси уларнинг ўзларидандир», деган ҳадиси шарифга амал қилиб, мусулмонлар собиқ қулларни «фалончининг мавлоси» деб атаганлар. Уларнинг қабиласига нисбат бериб, «фалоний» деб номлаганлар ва меросхўрлари бўлмаса, ўзлари уларга меросхўр бўлганлар.

Бу ишларнинг ҳаммаси қулларнинг обрўсини кўтариш, озод бўлганларидан кейин ҳурлар жамиятига сингиб кетишлари, ўзларини ғариб санамасликлари учун кўрилган чоралардир.

«Ҳадис ва ҳаёт» китобидан